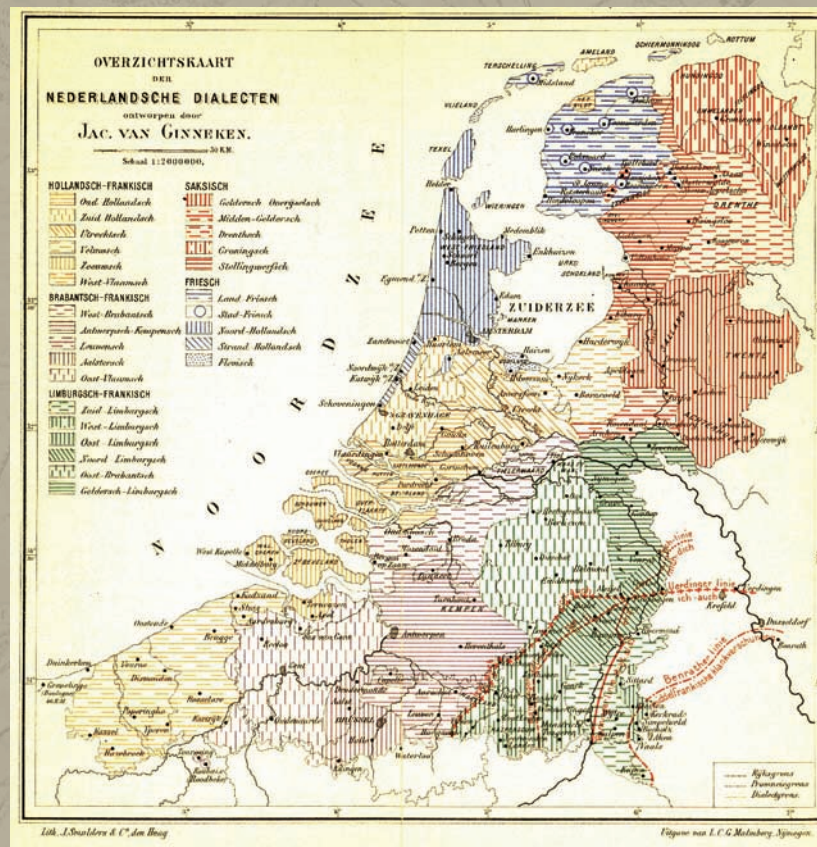

5 HET MEIJELS DOOR DE EEUWEN HEEN

Dialectenkaart van Nederland uit ca. 1915.

De naam *Meijel*

Wanneer men iets probeert te achterhalen van het Meijels dialect van 1000 jaar geleden, staat men voor een vrijwel onmogelijke opgave. Er zijn praktisch geen bronnen, noch schriftelijke noch overgeleverde. Maar voordat we verder iets te berde brengen over het oudste Meijels, willen we eerst wat zeggen over het toponiem, de plaatsnaam, *Meijel*. Hiervoor kunnen we beschikken over een behoorlijk aantal schrijfwijzen van de plaatsnaam *Meijel* uit verschillende bronnen, die teruggaan tot 1483. We vinden dan steeds schrijfwijzen als *Meyell*, *Meijl*, *Meiel*. De oudste tot nu toe gevonden bron is een charter van Hertog Jan van Brabant uit 1325, waarin Meijel als *Meijl* geschreven wordt. Omdat Meijel in het begin van de 14de eeuw genoemd wordt in bepaalde stukken, mag men ervan uitgaan, dat de plaats daarvoor ook al bestond, bewoning kende en een naam had. Prehistorische vondsten bewijzen dat er in en rond Meijel mensen hebben geleefd al tijdens het midden-paleolithicum, het mesolithicum en neolithicum. Jan de Vries en Arthur Schrijnemakers zijn, voor zover we weten, tot nu toe de enige geleerden geweest die de plaatsnaam *Meijel* hebben proberen te verklaren. Zij gaan allebei uit van een grondvorm *Medelo*. Dit *Medelo* is samengesteld uit *mede* of *made* “hooiland, weide” en *lo* “bos met kale plekken op hoge zandgrond”. Dat element *-lo* is al heel oud in plaatsnamen en gaat terug naar de Germaanse tijd. Het kan omgevormd worden tot *-el*. Het zijn deze twee uitgangen die in talloze Limburgse en Noord-Brabantse plaatsnamen voorkomen: Venlo, Meerlo, Melderslo, Oirlo, Merselo, Oploo, Roggel, Meijel, Hunsel, Handel, Liessel, Ommel, Bakel, Eersel.

Van Meijel waren tot voor kort de vormen *Medelo* of *Medele* niet bekend via schriftelijke bronnen. Gaat men in het woordenboek van Maurits Gijsseling kijken, dan vindt men daarin plaatsen, gehuchten of stukken bos die zo genoemd werden en daarvan was de bron dus wel bekend. Zo is er een gehucht onder Zwevegem (België) dat in 1070 *Medele* genoemd werd en dat eerder in de bronnen voorkwam als *Methela*. Ook is er een *Meel* onder Echtelt (Gelderland) dat in 1076 *Medela* en in 1196 *Medele* heette. Dit *Meel* is in zoverre

interessant voor de verklaring van *Meijel*, dat *Meijel* in de volksmond *Méél* wordt genoemd en ditzelfde *méél* wordt ook tegen *meel* “poeder” gezegd. Gelet op de uitspraak in het plaatselijk dialect had de officiële schrijfwijze van *Meijel* ook *Meel* kunnen zijn geweest.

Voor het eerste deel *Mede-* of *Made-* in *Medelo* zijn *Mey-* of *Mei-* jongere vormen die ontstaan in de dertiende en veertiende eeuw. Schrijnemakers zegt dan ook, dat men *Mey-le* rustig kan afleiden uit *Mede-le*, maar hij kent voor Meijel geen oude vormen die deze ontwikkeling zouden kunnen bevestigen. Hij was nog niet op de hoogte van vastgelegde *Medele*-attestaties. Intussen zijn die er wel, een aantal zelfs. In een grensbeschrijving van de heerlijkheid Asten uit 1471 (Leenboek van het Kwartier van 's-Hertogenbosch) lezen we: “mitter eender syden aen 't dorp van Doerne ende alsoo voirt streckende tot in den Peel der heerlicheyt toe van Meydel, comende mitten eenen eynde aan die dorpen van Zomeren ende van Lyedorp”. Met Meydel wordt Meijel bedoeld. Uit het archief DocuDataDeurne zijn onlangs nog een aantal Meydel-vormen opgedoken. In een tekst uit 1432 is er sprake van “wilen Heynen Meydelmans sonen”. Met *Meydelmans* wordt heel waarschijnlijk bedoeld “van Meijel”. En verder is in een tekst van 1452 sprake van “Luttel Meydel”. Luttel Meijel lag deels in Meijel, deels in Deurne. Uit deze vormen *Meydel* uit 1432, 1452 en 1471, blijkt dat de oudere vormen met *-d-* nog lange tijd kunnen voorkomen naast de jongere vormen zonder de *-d-*. Vooral in officiële, schriftelijke stukken zullen oudere schrijfwijzen van een naam blijven voorkomen, terwijl ze in het mondelinge spraakgebruik misschien al een hele tijd verdwenen zijn.

Hoe is nu in het kort heel waarschijnlijk - en met de vormen *Meydel* uit 1432, 1452, en 1471 praktisch zeker - de ontwikkeling van de plaatsnaam *Meijel* geweest in de loop van de tijd? Rond het jaar 1000 zijn er benamingen als *Medelo* en daarvoor of tegelijkertijd wellicht *Methelo* of *Methela*. Van 1100-1200 verzwakt de eindklinker tot *-e*: *Medele*. Daarna in de dertiende en veertiende eeuw vervalt de *-d-* tussen de klinkers. Er kan een *-j-* als overgangsklank ontstaan in bijvoorbeeld *Mejele*.

Kaart oostelijk Brabant, door Frederik de Wit, ca. 1680.

Maar die *-j-* kan er ook niet zijn en dan krijg je een vorm als *Meele*. Overigens kunnen de vormen met *-d-* nog tot 1471 blijven bestaan, zoals we gezien hebben. In de huidige officiële uitspraak *Meijel* hoort men die overgangsklank *-j-* wel.

De oude isoglossen of klanklijnen

Het is heel moeilijk om een duidelijk beeld te krijgen van 't Meijels dialect rond het jaar 1000 en eeuwen daarna. Er zijn geen overgeleverde teksten, zeker niet uit Meijel zelf. Een aantal algemene

feiten is wel bekend. 't Meijels is in elk geval een Germaans dialect, in het bijzonder een West-Germaans. Binnen het West-Germaans valt het onder het Zuid-Nederfrankisch. Voor het ontstaan van het Meijels dialect is een geografische factor wellicht de belangrijkste geweest: de ligging gedurende de voorbije eeuwen in en aan de Peel. Sedert ongeveer 1200 behoorde de grote, nog woeste en ongecultiveerde Peelvlakte deels tot het domeingod van de hertogen van Brabant. Naast de graven van Gelre kon sedert de tijd van St. Willibrord (ca. 720 na Christus) de abdij van Echternach ook enige rechten doen gelden. De Gelderse rechten betroffen voortaan de oostwaartse Peelgebieden. Eeuwenlang is de Peel ook een politieke grens geweest tussen Limburg en Noord-Brabant. In de 11de eeuw bestonden er in onze streken alleen dialecten, die - net als de dialecten van tegenwoordig - onderling meer of minder verstaan konden worden en meer of minder verwant waren. De oudste Nederlandse teksten zijn geschreven in een plaatselijk dialect. De monnik

in het Engelse klooster (*hebban olla vogala*) schreef Westvlaams. Als we deze oude teksten Nederlands noemen, bedoelen we niet meer dan dat ze in dialecten zijn geschreven die met elkaar verwant waren en die gesproken werden in het gebied waar in de loop der eeuwen een algemene taal, het Nederlands, naast, boven en soms zelfs in de plaats van deze dialecten is ontstaan. De dialecten waren beïnvloedbaar, maar door de geïsoleerde ligging van het dorp in de Peel kon Meijel invloeden van met name uit het oosten en in mindere mate uit

het westen, Brabant, afhouden. Het oprukken of terugdringen van klankverschijnselen van oost naar west, van west naar oost, van het zuiden naar het noorden en van het noorden naar het zuiden is binnen de dialectkunde een bekend verschijnsel. Dit verschijnsel heeft ertoe geleid dat Meijel een isoglossenknooppunt, klanklijnenknooppunt, van de eerste orde is geworden.

Al in de vroege Middeleeuwen bestond er een belangrijke Rijnlandse invloed in onze streken. Het ging om economische, religieuze, culturele en taalkundige invloed, waarbij de metropool Keulen een belangrijke rol vervulde. Vanaf de Romeinse tijd liepen vanuit Keulen belangrijke handelswegen naar het westen. Voor Meijel was van groot belang de weg Keulen - Meijel - 's-Hertogenbosch. De eeuwen durende beïnvloeding van het Rijnlands op het Limburgs resulteerde in een aantal klank- en woordgrenzen in Midden-Limburg waaronder de Uerdinger lijn, de Panninger lijn en de Panninger zijlijn. Zij vormen drie belangrijke isoglossen van de isoglossenbundel die in Nederland Limburg ligt tussen de lijnen Venlo-Meijel en Tegelen-Beringe. Al deze isoglossen moesten op de hoogte van Meijel-Venray naar het zuiden afbuigen door de moerassen van de Peel.

Een keerpunt in de Hoogduitse en Rijnlandse invloed in onze streken vormde de Slag bij Woeringen. Het opkomende westen, Brabant en Vlaanderen, stoot op het machtige Duitse Rijk. Op 5 juni 1288 vond ten noorden van Keulen de Slag bij Woeringen plaats. Aan de ene zijde streden de Aartsbisschop van Keulen, Siegfried van Westerburg, Reinald I van Gelre, Hendrik en Walram van Luxemburg en Walram van Valkenburg, aan de andere zijde Jan I van Brabant, graaf Van de Berg, de graaf van Gulik en de stad Keulen. Zoals bekend werd de slag gewonnen door hertog Jan I van Brabant en zijn bondgenoten. De Slag bij Woeringen betekende niet een abrupt einde van de Duitse invloed in de beide provincies Limburg, maar de Brabantse invloed in het Zuidnederfrankische gebied was voortaan niet meer weg te denken. Voor het dialect van Meijel heeft deze machtswisseling ook ontegenzeggelijk gevolgen gehad. Op de Meijelse

taal zou de Brabantse invloed in de loop van de daaropvolgende eeuwen dermate groot zijn, dat men in de twintigste eeuw zou beweren dat “het Meijels een overwegend Brabants dialect was”. Later is dat “overwegende” iets teruggebracht, maar het Brabantse karakter van het Meijels is heel erg duidelijk. Woorden als *goe* “goed”, *nie* “niet”, *himmel* “hemel”, *mi* “met”, *watter* “water”, *start* “staart”, *gëllie* “jullie”, *béste* “beesten”, *geblivve* “gebleven”, *de dò* “de dood” klinken Oost-Noordbrabants en zeker niet Limburgs.

De Uerdinger lijn

Eén van de bekendste woordgrenzen in Limburg is de grens tussen de plaatsen waar men *ik* en die waar men *ich* zegt. Deze Uerdinger lijn, zo genoemd naar de plaats Uerdingen in Duitsland, is een gevolg van de Keuls-Rijnlandse invloed in het verre verleden. In Nederlands Limburg loopt deze lijn globaal tussen twee denkbeeldige lijnen te weten een lijn Venlo-Meijel ten noorden en een lijn Tegelen-Beringe ten zuiden. De *ich*-invloed heeft Meijel nooit kunnen bereiken, omdat populair gezegd de Peel in de weg lag. De *ik/ich*-lijn heeft zich heel waarschijnlijk al in de 13de – 15de eeuw in onze streek vastgelegd.

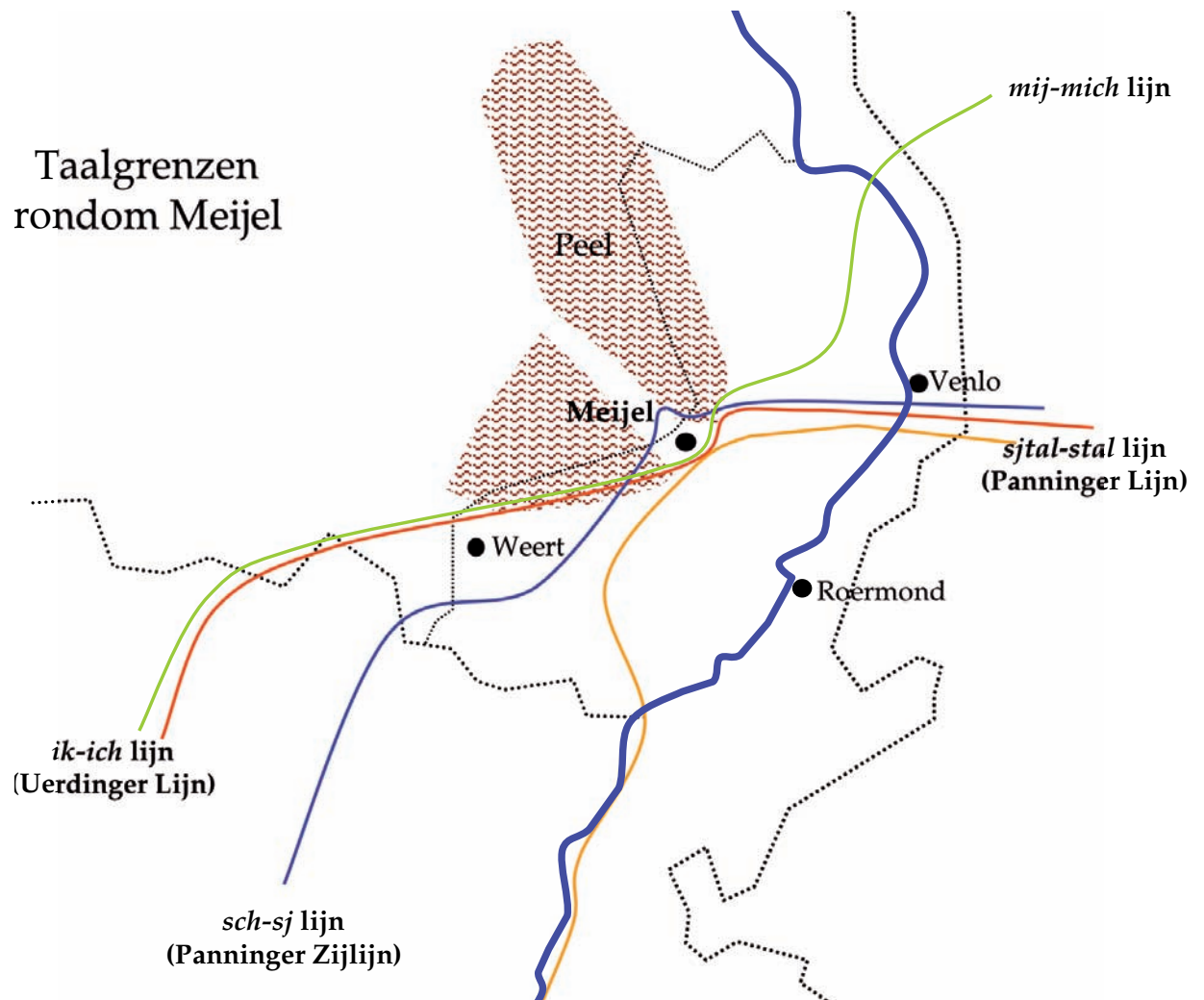
De Panninger lijn

Een tweede belangrijke isoglosse of klanklijn die Meijel buiten het Limburgs plaatst, is de lijn die de plaatsen die *sp-*, *sl-*, *sn-*, *sm-*, aan het begin van een woord zeggen en de plaatsen die *sjp-*, *sjl-*, *sjn-*, *sjm-* zeggen van elkaar scheidt. De laatste plaatsen palataliseren (voegen een *j* toe) de *s* tot *sj*. Ook dit klankverschijnsel is vanuit het Rijnland Limburg binnengedrongen en is tot stilstandgekomen in het westen van Noord-Limburg op de hoogte van Meijel door de aanwezigheid van de Peel.

Men neemt aan dat de vastlegging van de Panninger lijn in onze streek van recentere datum is dan de vastlegging van de Uerdinger lijn.

De Panninger zijlijn

Op de grens van Noord- en Midden-Limburg loopt met de Uerdinger lijn en de Panninger lijn ongeveer samen de zogenaamde Panninger zijlijn. Ten zuiden van deze lijn zegt men in woorden

die met *sch-* beginnen *sj-* en ten noorden *sch-: sjoen* tegenover *schoen*, *school* tegenover *sjoel*. Met deze lijn is er wat het Meijels dialect betreft iets uitzonderlijks aan de hand. In 1919 noemde de bekende Duitse dialectoloog Theodor Frings als *sch*-plaatsen in Noord-Limburg Venlo, Blerick, Houtblerick, Maasbree en Meijel en als *sj*-plaatsen Tegelen, Baarlo, Helden en Panningen. Andere Heldense kerkdorpen worden niet genoemd. Het gevolg hiervan is geweest dat op alle indelingskaarten van de Nederlandse dialecten van de vorige eeuw hierna Meijel steeds ten noordwesten van de Panninger zijlijn ligt. Het opmerkelijke is dat zelfs bij de generatie Meijelsen,

geboren in het begin van de 20ste eeuw, steeds werd gesproken van *sjon* “schoon”, *sjoe:n* “schoenen” en *sjaoop* “schaap”. De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat Meijelse inwoners al in de 19de eeuw van *sj-* in plaats van *sch-* zijn gaan praten. In dit ene geval heeft Meijel de oostelijke opmars niet kunnen weerstaan, waarschijnlijk onder Heldense invloed.

Umlaut

Eén van de kenmerken van het Meijels dialect door de eeuwen heen is zeker het gebruik van de umlaut geweest, mogelijk al vanaf het jaar 1000. Onder umlaut verstaat men kort gezegd het klankverschijnsel dat een klinker van klank

verandert onder invloed van een klank, vooral de *i* of *j*, in een volgende lettergreep. Die volgende lettergreep is in veel gevallen al eeuwen geleden verdwenen en heeft toentertijd gezorgd voor een verandering van klinker die we nu nog in de dialecten kunnen bespeuren maar in het Nederlands niet meer te zien is. Vooral onder invloed van de aangrenzende Rijnlandse dialecten heeft het Meijels veelvuldig de umlaut. Vooral is er sprake van umlaut in het verkleinwoord: het Nederlandse *balletje* wordt in het Meijels *bèlleke*, een *mannetje* is een *mènneke*, een *stoeltje* is een *stuulke*, een *hokje* is een *hòkske*. In het meervoud wordt de umlaut gebruikt: *stoelen* zijn *stuul*, *boeken* zijn *buu:k*, *paarden* zijn *péért*. Ook in werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden vindt men de umlaut terug: *zoeken* wordt *zuu:ke*, *warm* wordt *wèèrem*, *groen* wordt *gruu:n*, *veel* wordt *veul*.

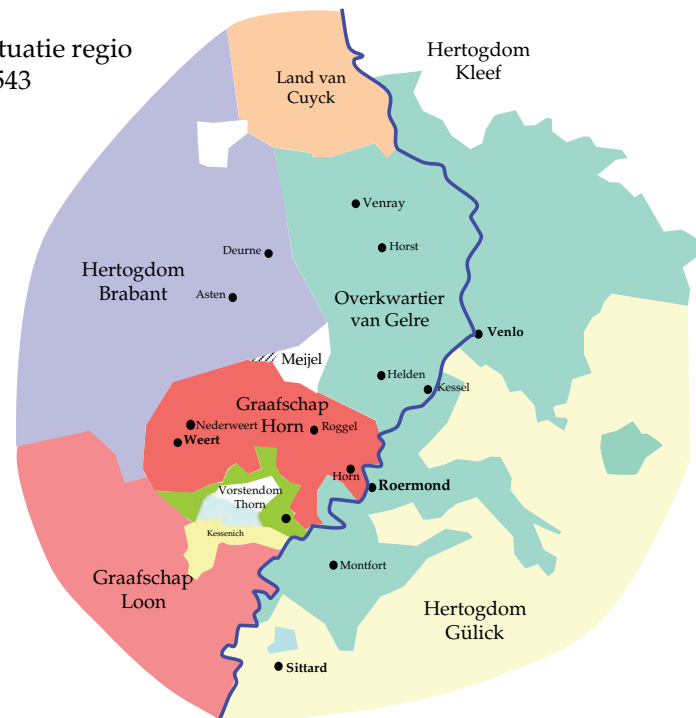
Conclusie

In het voorgaande is in het kort en beperkt aangegeven aan welke invloeden het Meijels dialect in de loop van voorbije eeuwen heeft blootgestaan. Dateren ervan is niet makkelijk maar het is duidelijk dat het Meijels dialect bepaalde klankverschijnselen al lange tijd heeft gekend. Maar ook is het duidelijk dat het dialect steeds in beweging is. In de laatste duizend jaar heeft Meijel verschillende heren gehad. Dan was het

Spaans, dan weer Oostenrijks, Frans, Nederlands, Duits gebied. Op de woordenschat heeft die wisseling van de macht zeker wel invloed gehad. Zo zijn er nogal wat Franse woorden in het Meijels terechtgekomen: *kesjót* “cachot”, *fliés* “valise”, *stransie* “assurantie, verzekering”. Het Meijels dialect is geen momentopname in de tijd, maar het ontstaan ervan is een historisch proces van wel 1000 jaar. En dat proces gaat almaar door...

Herman Crompvoets

Politieke situatie regio Meijel in 1543

Bronnen

- Jan de Vries, *Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse Plaatsnamen*, 1962, blz. 113.
- Arthur Schrijnemakers, ‘Peel = Pede-Lo = Veen-Bos’, in: *De Maasgouw* jrg. 1964 afl. 4.
- Herman Crompvoets, ‘Medelo is Meijel’, in: *Van verleden naar heden*, Medelo nr. 2, 1983, blz. 38–40.
- Maurits Gijsseling, *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland* (voor 1226), 1960.
- DocuDataDeurne.
- Herman Crompvoets, *Méels Woordeboek*, Medelo 6, Meijel 1991.
- Jan W. de Vries e.a., *Het verhaal van een taal, negen eeuwen Neerlands*, Amsterdam 1994.
- J. Goossens (ed.), *Woeringen en de Oriëntatie van het Maasland*, Hasselt 1988.
- Joep Kruijssen (red.), *Een eeuw lang Limburgs*, SGV-enquête 1914- Veldeke 2006, Veldeke Limburg en Uitg. TIC 2006.
- Herman Crompvoets, ‘Het Meijels, een overwegend Brabants dialect’, in: *Liber Amicorum Weijnen* (red. Joep Kruijssen), Assen 1980.